

РОЗДІЛ I

Ти маєш повернутися зі мною в осінь 1827 року.

Мій батько, як ти знаєш, був кимсь на кшталт шляхетного фермера в графстві N, і з його волі я став наступником у цьому тихому ділі, хоча й не дуже охоче. Амбітність-бо закликала мене до вищої мети, а зарозумілість запевняла: я закопую свій талант у землю і, як то кажуть, ховаю свічку під посудиною. Моя мати робила все, аби переконати мене: я здатний до великих досягнень; але батько, який вважав амбіцію найпевнішим шляхом до руїни, а переміни — ще одним словом, котре означає ніщення, не бажав нічого слухати. Він на смертному ложі напучував мене, щоб я в добром давньому дусі наслідував його, а також його батька, і нехай моєю найвищою метою буде чесно ходити по землі, не озираючись ні ліворуч, ні праворуч, і передати батьківські акри своїм дітям у принаймні такому ж процвітаючому стані, в якому він залишив їх мені.

Гаразд! Чесний і працьовитий фермер є одним із найкорисніших членів суспільства; і якщо я присвячу свої таланти розвитку ферми та поліпшенню сільського господарства в цілому, то в такий спосіб допоможу не тільки родичам, а й, до певної міри, всьому людству... тож і проживу недаремно...

Такими роздумами я намагався втішити себе, насилу сунучи з поля додому одного холодного, вогкого й похмурого вечора десь наприкінці жовтня. Але відблиск яскраво-червоного вогню у вікні вітальні поліпшив мій настрій і став більшим докором за мое невдаче

ремствування, ніж усі мудрі роздуми та гарні рішення, що їх здужав сформулювати мій здоровий глузд. Адже був я ще молодий тоді, мав усього двадцять чотири роки — і ще й наполовину не опанував собою, як тепер.

Хай там як, до цієї гавані блаженства не можна було заходити, поки я не поміняю брудні черевики на чисте взуття, а грубий сюртук на пристойне пальто, і не зроблю себе загалом презентабельним для порядного світського товариства; бо моя мати, за всієї своєї доброти, була вельми вибаглива щодо певних речей.

Підіймаючись до своєї кімнати, я зустрівся на сходах із меткою, гарненькою дівчиною дев'ятнадцяти років, з охайною присадкуватою фігурою, круглим личком, яскравими квітучими щоками, лискучими, зібраними у пучок кучерями, і маленькими веселими карими очятами. Немає потреби казати тобі, що це була моя сестра Роза. Вона й досі, я знаю, є гожою матроною і, звісно ж, не менш привабливою — на твій погляд — ніж того щасливого дня, коли ти вперше побачив її. Тоді нічого не підказувало мені, що за кілька років вона стане дружиною невідомого мені чоловіка, котому надалі судилося стати моїм найближчим другом, — біжчим, ніж коли-небудь була вона сама, сердечнішим, ніж той невихований сімнадцятирічний парубійко, який схопив мене у коридорі за комір, коли я спускався, і так пхнув, що я майже втратив рівновагу, — за своє зухвальство він отримав добрячий удар по голові, що аж луною відгукнувся в ній, та від тієї покари голова не дістала ніяких поважних ушкоджень, бо тупа була, наче валянок, та ще й увінчана копицею коротких рудуватих кучерів, які моя матуся називала золотаво-каштановими.

Увійшовши до вітальні, ми застали її в фотелі біля комінка з плетінням у руках, до якого вона полюбляла

братися, коли їй більше не було чого робити. Вона гарненько вимела коминок і розклава яскравий палахкий вогонь, щоб нас прийняти; слуга щойно приніс чайну тацю; а Роза діставала цукорницю і чайну скриньку з буфета з чорного дуба, що сяяв у веселих сутінках вітальні, мов поліроване ебенове дерево.

— Добре! А ось і вони обое! — вигукнула моя мати, озирнувшись на нас і не сповільнюючи мигтіння своїх спритних пальців і сяйливих шпиць.— А тепер зачиніть двері та підходьте до вогню, поки Роза подасть чай; я певна, що ви вмираєте від голоду,— і розкажіть мені, чим займалися весь день,— мені подобається знати, що робили мої діти.

— Я об'їжджав сірого лошака й керував заразом оранкою стерні, бо погоничеві бракувало тями для цього діла; заодно я розробляв план із ефективного осушення лук.

— Ох ти ж, мій хоробрый хлопчику! А ти, Фергусе, що робив?

— Полював на борсуків.

І він почав змальовувати своє полювання та доблесть, яку виявив борсук і його собаки; мати вдавала, що слухає його, а сама дивилась на його натхненне обличчя із захватом, який, на мою думку, взагалі не відповідав темі цієї розмови.

— Час вже тобі вдатися до чогось іншого, Фергусе,— сказав я, щойно коротка пауза в його розповіді дозволила мені вставити слово.

— А до чого я можу вдатися? — відповів він.— Моя мати не дозволить мені стати моряком чи вступити до армії; а я не маю наміру займатися нічим іншим — хіба що набридати вам настільки, щоб ви врешті були вдячні за можливість позбутися мене на будь-яких умовах.

Мати погладила його жорсткі короткі кучері. Він ще трохи побурчав, намагаючись прибрести насупленого

вигляду, а потім ми всі зайняли свої місця за столом, послухавшись Розиної вимоги, яку вона повторила вже втретє.

— А зараз беріть свій чай,— сказала вона,— і я розповім вам, чим займалася я. Я була з візитом у Вілсонів; і страшенно шкода, Гілберте, що ти не поїхав зі мною, бо там була Еліза Мілворд!

— Та ну! І що з нею?

— О нічого! Я не збираюся розповідати тобі про неї, скажу лише, що це гарнюня смішна крихітка, тож варто було б якось запросити її до нас.

— Ну, ну, люба моя! Твій брат так не гадає! — широко промовила моя мати, звівши вгору пальця.

— Ну,— провадила Роза,— я збираюся розповісти вам важливу новину, яку там почула,— мені аж не тямиться від неї. Як відомо, місяць тому подейкували, ніби хтось збирається придбати Вілдфел-Хол — і що ви думаете? В ньому вже понад тиждень хтось живе! А ми й не знали!

— Неможливо! — скрикнула моя мати.

— Безглуздо! — вигукнув Фергус.

— Але це так! І мешкає там самотня леді!

— Господи, люба моя! Таж помістя геть зруйноване!

— Вона обладнала дві чи три кімнати й живе самотою, якщо не рахувати служниці!

— Ото лиxo! А я гадав, що вона відьма! — зауважив Фергус, відрізуючи собі шмат бутерброда з дюйм завтовшки.

— Нісенітниця, Фергусе! Хіба же не дивно це, мамо?

— Дивно! Я насилу можу повірити.

— Але мусиш вірити, бо Джейн Вілсон бачила її. Вона ходила зі своєю матір'ю, яка, звісно, коли почула, що по сусідству з'явилася незнайомка, напевне, була як на голках, поки не побачила її і не витягла з неї все, що

могла. Її звати місіс Грем, і вона в жалобі — не в одязі вдови, а в легшому траурі — і, кажуть, вона досить молода — не більше двадцяти п'яти чи шести років, — але така стримана! Вони перепробували все, щоб довідатись, хто вона й звідки походить, але ні місіс Вілсон із її завзятими та настирливими ударами, ні міс Вілсон із її вмілим маневруванням не спромоглися отримати жодної задовільної відповіді, чи хоча б недбалої ремарки або випадкового висловлювання, що погамували б їхню цікавість чи кинули бодай найменший промінець світла на її історію, обставини чи зв'язки. Ба більше, вона була не дуже чемна з ними, і їй, очевидно, приємніше було сказати «до побачення», ніж «як справи». Але Еліза Мілворд каже, що батько має намір відвідати її найближчим часом і запропонувати кілька пасторських порад, яких вона вочевидь потребує, бо з'явилася тут на початку минулого тижня, а не відвідала у неділю церкви; і вона — тобто Еліза — проситиме дозволу супроводжувати його і впевнена, що їй вдасться виманити у неї що-небудь лестощами — ти знаєш, Гілберте, вона може зробити що завгодно. І нам би не завадило якось відвідати її, мамо; це було б доречно, ти ж знаєш.

— Звичайно, моя люба. Бідолащна! Якою самотньою вона має почуватися!

— І благаю, не відкладайте цього; і не забудьте принести мені інформацію про те, як багато цукру вона кладе в чай, і які капелюшки та фартухи вона носить, і все таке; бо я не знаю, як житиму, поки не дізнаюсь про це! — дуже серйозно сказав Фергус.

Та якщо він сподівався, що його промову сприйматимуть як витончений дотеп, то його надії були марні, бо ніхто не засміявся. Однак Фергусові було до того байдуже — він саме збирався ковтнути чаю, аж він зайшовся там реготом, що був змушений підхопитися з-за

столу і, пирхаючи, вибігти з кімнати; а за хвилину вже було чути, як він рогочеться у саду, мов навіжений.

А я був голоден і знай наминах шинку з тостами, поки мати з сестрою обговорювали очевидні та неочевидні обставини, а також імовірну чи неймовірну історію загадкової леді; щоправда, мушу зізнатися, після братової пригоди я раз чи двічі брався до кухля з чаєм, та не зважувався съорбнути з нього, щоб не зашкодити своїй гідності таким самим вибухом.

Наступного дня моя мати та Роза поспішили з візитом до прекрасної відлюдниці, та дізналися не набагато більше, ніж знали до того; хоч моя мати заявила, що не шкодує за змарнованим часом, бо навіть якщо й не набралася від тієї пані чогось доброго, то принаймні передала дещицю, а це було ще краще: дала кілька корисних порад, котрі, як вона сподівалася, не пропадуть; місіс Грем говорила небагато і здавалася трохи самовпевненою, та не виглядала нездатною до роздумів,— щоправда, моя мати не знала, де та пробула все своє життя, бідолашна, бо вона виявила жалюгідне невігластво стосовно деяких речей і їй навіть забракло розуму соромитись цього.

— Стосовно яких речей, мамо? — запитав я.

— Стосовно хатнього господарства, і всіх тонкощів кулінарії, і таких речей, з якими має бути знайома кожна леді, незалежно від того, чи потрібно буде їй застосовувати свої знання на практиці, чи ні. Однак я дала їй певну кількість корисної інформації і кілька рецептів, цінність яких вона, вочевидь, не змогла усвідомити, бо попросила не клопотатися, оскільки вона живе так просто й спокійно, що їй ніколи не доведеться ними скористатися. «Це не має значення, дорогенька,— сказала я,— це те, що повинна знати кожна порядна жінка,— і хоч ви зараз самотня, та не завжди такою будете; ви були заміжньою і,

можливо,— я б сказала майже неодмінно — будете знову». «Тут ви помиляєтесь, мем,— сказала вона майже зверхньо,— я певна, що ніколи не одружуся». — Але я сказала їй, що я знаю краще.

— Певне, це якась романтична молода вдова,— сказав я.— Приїхала сюди, щоб скінчити свої дні на самоті і таємно оплакувати коханого небіжчика,— але це не буде тривати довго.

— Ні, я не думаю,— відзначила Роза,— бо вона взагалі-то й не виглядала дуже невтішною; і вона занадто гарна — точніше, вродлива — ти маєш побачити її, Гілберте; ти назвеш її досконалою красунею, хоча навряд чи виявиш схожість між нею та Елізою Мілворд.

— Я можу собі уявити багато облич, що гарніші від Елізиного, хоча й не чарівніших за її лице. Я припускаю, що вона не дуже претендує на досконалість; але якби вона була більш досконалою, то була б менш цікавою.

— То ти віддаєш перевагу її недолікам, а не досконалості інших людей?

— Саме так — вибач мені, мамо, на слові.

— О мій дорогий Гілберте, які дурниці ти говориш! Я знаю, що ти не маєш цього на увазі; про це не може бути й мови,— сказала моя матір, підводячись і поспішно виходячи з кімнати, щоб уникнути заперечення, яке вже було готове зірватись у мене з язика.

Після того Роза зробила мені ласку, повідомивши додаткову інформацію про місіс Грем. Її зовнішній вигляд, манери, сукні і навіть меблі її помешкання,— все це змалювала вона з більшою ясністю і точністю, ніж воно мені потрібне було; оскільки я був не дуже уважним слухачем, то не зміг би повторити цього опису, якби й захотів.

Наступного дня була субота; а в неділю всім було цікаво, чи скористається прегарна незнайомка умовляннями

вікарія й чи прийде до церкви. Зізнаюсь, я й сам із деякою цікавістю поглядав на стару сімейну церковну лаву, що належала Вілдфел-Холу, де бляклі темно-червоні подушки і внутрішня оббивка не прасувалися і не мінялися вже багато років, а похмурі щити герба з їхньою траурною облямівкою з поруділої чорної тканини сувро і насуплено темніли на стіні.

І от я побачив високу зgrabну постать у темному вбранині. Її обличчя було повернуте до мене, і таке воно було, що як глянеш на нього раз, то хочеться глянути знову. Її коси були як вороняче крило і зібрані в довгі лискучі пасма, стиль зачіски досить незвичайний для тієї пори, та витончений і елегантний; колір її обличчя був ясний і блідий; її очей я бачити не міг, бо вони дивились у молитовник і були приховані опущеними повіками і довгими чорними віями, але брови над ними були виразні й добре окреслені; чоло було високе й розумне, ніс орлиний і риси загалом були досконалі — тільки щоки та очі трохи позападали і губи, хоча й гарної форми, та надто вже тонкі, надто стиснуті, й щось у них виказувало не дуже м'який чи доброзичливий характер; тож я сказав подумки: «Краще я захоплюватимуся вами на відстані, прегарна пані, ніж буду чоловіком у вашому домі».

Тієї миті вона підвела погляд, і її очі зустрілися із моїми; я вирішив не відвертатися, й вона знову повернулася до своєї книги, але з виразом тихого презирства, який не можна було визначити і який невимовно обурив мене.

«Вона гадає, що я нахабне щеня,— подумав я.— Гм! Незабаром буде іншої думки про мене, якщо я вважатиму, що це того варте».

Але потім я похопився, що такі думки недоречні в храмі Божому і моя поведінка не така, якою вона мала бути в цьому місці. Та перш ніж звернути всю свою увагу на

церковну службу, я оглянув церкву, щоб побачити, чи ніхто не спостерігав за мною,— але ні, всі, хто був зайнятий своїми молитовниками, стежили за дивною леді, і серед останніх були моя добра матінка й сестра, а також місіс Вілсон і її дочка, і навіть Еліза Мілворд, що потай зиркала на об'єкт загальної уваги. Потім вона подивилась на мене, якось безглаздо всміхнулась, зашарілася, скромно вступилася в свого молитовника і спробувала опанувати себе.

Тут я знову перейшов межу; і зараз мені дав знати про це мій зухвалий брат, який штурхонув мене лікtem. Цього разу я відплатив йому лише тим, що наступив на ногу, а подальшу помсту відклав до того часу, коли ми вийдемо з церкви.

Тепер, Гелфорде, перш ніж закінчити цього листа, я скажу тобі, хто така Еліза Мілворд: вона була молодшою доночкою вікарія і дуже привабливим створінням, до якого я відчував немалу пристрасть,— і вона знала про це, хоча я ніколи не вдавався до будь-яких відвертих зізнань, та й не мав певного наміру цього робити, бо моя мати, яка вважала, що в радіусі двадцяти миль немає гідної мені пари, навіть думати не хотіла про моє одруження із цією крихіткою, яка, на додачу до інших численних вад, не мала й двадцяти фунтів посагу. Елізина фігура була одночасно тендітна та пухка, обличчя маленьке і майже таке же кругле, як і у моєї сестри,— колір обличчя був теж дещо схожий на сестрин, але ніжніший і не такий рум'яний, ніс кирпатий, риси обличчя загалом неправильні, тож вона була радше чарівною, ніж гарненькою. Але її очі — я не повинен забувати цю її чудову рису, бо саме в очах була її головна принада,— були довгасті й вузькі за форму, райдужна оболонка чорна або темно-брунатна, відраз її обличчя був різний, і постійно змінювався, але завжди був якось неприродно, сказати б, по-диявольському

злий або ж непереборно чарівний — а часто бував і такий, і такий. Її голос був ніжний і дитячий, хода легка і м'яка, як у кішки, але її манери частіше нагадували манери гарненького грайливого кошеняти, яке буває то зухвале і пустотливе, то несміливе й серйозне, як йому самому заманеться.

Її сестра, Марія, була на кілька років старша, на кілька дюйміввища, вона була більшої, грубішої статури — проста спокійна розумна дівчина, яка терпляче доглядала їхню матір протягом її останньої довгої виснажливої хвороби, а також була економкою і тим членом сім'ї, що виконує важку, нудну роботу. Їй довіряв і цінував її батько, любили й лашилися до неї всі собаки, коти, діти і бідняки, але всі інші зневажали й нехтували нею.

Сам преподобний Майкл Мілворд був високим оглядним літнім паном, що носив крислатого капелюха, з-під якого визирало його велике, квадратне обличчя із масивними рисами, у руці в нього завжди був міцний ціпок, і свої ще могутні кінцівки він вбирав у бриджі й гетри, — а з урочистих нагод у чорні шовкові панчохи. Він був людиною твердих принципів, сильних забобон і правильних звичок, не міг терпіти інакомислення у будь-якій формі, бо переконаний був у тому, що завжди має рацію, а той, чиї погляди відрізнялись від його, мав бути або жалюгідним невігласом, або ж упертим сліпцем.

В дитинстві я завжди ставився до нього з великою повагою, — але останнім часом це почуття зникло, бо, хоча він був по-батьківському добрий до тих, хто гарно поводився, однак був прибічником суворої дисципліни і часто засуджував наші юнацькі невдачі й грішки; крім того, коли він відвідував наших батьків, то ми повинні булистати перед ним і прочитати катехізис або продекламувати: «Як там справи у маленької зайнятої бджілки» чи